

ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

TECHNOLOGICAL MODEL OF REALIZATION OF ACTIVITIES APPROACH IN THE PROCESS OF FORMING COGNITIVE STUDENT ACTIVITIES WHILE STUDYING FOREIGN

У статті розглядається поняття «модель» як система засобів, що спрямовані на певний об'єкт. Об'єктом може виступати процес, явище, особистість тощо. В дослідженні об'єктом виступає процес підготовки вчителя іноземної мови. Зміст фахових дисциплін, форми, методи, засоби, принципи, підходи є гранями об'єкта, однією з яких є формування пізнавальної діяльності в контексті діяльнісно-компетентнісного підходу. В ході формування моделі розкриваються всі детермінанти означеного процесу. Акцентується увага на формуванні пізнавальної діяльності студентів, для якої притаманні єдність чуттєвого сприйняття, теоретичного мислення та практичної діяльності.

Окреслені основні компоненти та обґрунтовані дидактичні умови пізнавальної діяльності, серед яких виділено позитивне ставлення до навчальної діяльності, використання студентом особистісних підходів до навчання іноземної мови. Щодо професійної орієнтації в організації навчальної діяльності розглядається зміст навчальної діяльності, оволодіння новими засобами навчання, професійна спрямованість знань, самостійна, творча, дослідницька робота та інше. Надається значення демократичності взаємовідносин між учасниками навчального процесу, що включає діалогічне спілкування, спільну продуктивну діяльність, контроль знань, педагогічний оптимізм.

Означені дидактичні умови спрямовувалися на реалізацію компонентів пізнавальної діяльності, до яких відносимо конвергентну здатність, креативність, пізнавальні стилі, здатність навчатися, самооцінку. Конвергентна здатність і креативність сприяють свідомості і міцності засвоєння знань. Пізнавальні стилі навчання включають цілеспрямованість у пізнавальній діяльності, що виражається навчальною мотивацією, очікуванням від навчання. У здатності навчатися проявляється сила волі, самооцінка.

Висвітлені вище особливості спрямовані на формування професійної компетентності вчителя іноземної мови, складовими елементами якої є: мотиваційна, мовна, мовленнєва, комунікативна, діяльнісна, лінгвокраїнознавча, соціокультурна, методична та інші компетентності, що перебувають у взаємозв'язку із компонентами пізнавальної діяльності. Технологічна модель ґрунтується на провідних принципах навчання – принципу наступності і принципу перспективності, – які здійснюються шляхом застосування сучасних засобів, інтерактивних методів, форм навчання.

Формування технологічної моделі процесу підготовки вчителя іноземної мови пронизується ідеєю реалізації діяльнісного підходу, основними мотивами якого є: мотивація навчання, активність, співпраця викладача і студента, самостійність, самоконтроль, креативність, саморозвиток тощо.

Активність – це усвідомлена мета, яка проявляється в готовності виконувати завдання, у свідомості виконання завдань, прагненні підвищити особистісний рівень.

Мотивація навчання визначається як чинник розвитку особистості, стимулююча дія для протікання розумових процесів, джерело інтелектуальної активності, внутрішня умова розвитку прагнення до самоосвіти, продукт формування особистості, показник розвитку її якостей, мобілізація творчих сил на пошук і вирішення навчальних завдань. Діяльнісний підхід проявляється у співпраці, індивідуалізації навчального процесу, організації самостійної та дослідницької роботи.

У технологічній моделі досить чітко проявляється компетентнісний підхід.

Для визначення ефективності впровадження діяльнісно-компетентнісного підходу у формування пізнавальної діяльності студентів були визначені рівні розвитку її основних компонентів: високий (креативний), середній (евристичний), низький (репродуктивний).

Результати дослідження дають можливість стверджувати, що реалізовані напрями роботи забезпечують підвищення рівня сформованості пізнавальної діяльності студентів.

Ключові слова: моделювання, діяльнісний і компетентнісний підходи, пізнавальна діяльність, технологічна модель

The article considers the concept of "model" as a system of means that are directed at a specific object. The object may be a process, phenomenon, personality, etc. In this study, the object is the process of preparing a foreign language teacher. Content of professional disciplines, forms, methods, means, principles, approaches are the facets of the object, one of which is the formation of cognitive activity in the context of activity-competence approach. During the formation of the model, all the determinants of this process are revealed. Emphasis is placed on the formation of students' cognitive activity, for which there is a unity of sensory perception, theoretical thinking and practical activity.

The basic components and substantive didactic conditions of cognitive activity are outlined, among which the positive attitude to the educational activity, the use of the student's personal approaches to learning a foreign language are highlighted. With regard to professional orientation in the organization of educational activity, the content of educational activity, mastering new learning tools, professional orientation of knowledge, independent, creative, research work and other are considered. The importance of democratic relations between the participants of the educational process, including dialogical communication, joint productive activities, knowledge control, pedagogical optimism, is given.

These didactic conditions were aimed at the realization of components of cognitive activity,

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-2-28>

Шмир М.Ф.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
та методики їх викладання
Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної академії
імені Тараса Шевченка

to which we attribute convergent ability, creativity, cognitive styles, ability to learn, self-esteem. Convergent ability and creativity contribute to the awareness and strength of knowledge acquisition. Cognitive learning styles include purposefulness in cognitive activity, which is expressed by learning motivation, expectation of learning. Willingness, self-esteem manifests itself in the ability to learn.

The above features are aimed at forming the professional competence of a foreign language teacher, whose components are: motivational, linguistic, speech, communicative, activity, linguistic, socio-cultural, methodological and other competences that are interrelated with the components. The technological model is based on the leading principles of learning: continuity and perspective, which are implemented through the use of modern tools, interactive methods, forms of learning.

Formation of technological model of the process of preparation of a teacher of a foreign language is imbued with the idea of implementation of a business approach, the main motives of which are: motivation of teaching, activity, cooperation of teacher and student, independence, self-control, creativity, self-development, etc.

Activity is a conscious goal that manifests itself in the willingness to perform tasks, in the minds of

completing tasks, in the desire to enhance one's personal level.

Learning motivation is defined as a factor of personality development, stimulating action for mental processes, a source of intellectual activity, an internal condition of the desire for self-education, a product of personality formation, an indicator of the development of its qualities, mobilization of creative forces to search and solve educational tasks. The activity approach is manifested in cooperation, individualization of the educational process, organization of independent and research work.

In the technological model, the competence approach is quite clearly outlined.

To determine the effectiveness of implementation of activity-competence approach in the formation of students' cognitive activity, the levels of development of its main components were determined: high (creative), medium (heuristic), low (reproductive).

The results of the study make it possible to argue that the implemented directions of work provide an increase in the level of formation of cognitive activity of students.

Key words: modeling, activity and competence approaches, cognitive activity, technological model.

Постановка проблеми. Серед актуальних проблем підготовки висококваліфікованих фахівців постає питання формування і розвитку пізнавальної діяльності студентів, адже цей процес вимагає постійного вдосконалення.

Аналіз лінгвістичної психологічної та методичної літератури спонукає до пошуків ефективних шляхів розв'язання вказаної проблеми. Оскільки на всіх етапах навчання основним принципом була і залишається діяльність, одним із важливих підходів до формування пізнавальної діяльності студентів під час навчання іноземної мови ми визначаємо діяльнісний підхід, основну ідею якого вбачаємо в тому, що діяльність, яка є основою його реалізації, є засобом становлення і розвитку суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльнісний підхід як наукова категорія бере свій початок у працях С. Рубінштейна, О. Монтъєва. Обґрунтування категорії діяльності забезпечило підґрунтя для методологічних принципів про єдність свідомості і діяльності, положення про провідну діяльність як основу розвитку психіки людини. Особливого значення набув розроблений С. Рубінштейном принцип детермінізму «зовнішнє через внутрішнє», дещо відмінне від того, що сформулював О. Леонтъєв, а саме: «внутрішнє через зовнішнє» [4, с. 102]. Ці положення набули методологічного значення для педагогіки та освіти загалом, стали вихідним моментом для розроблення сучасних положень про залежність психіки людини від діяльності, у якій психічні якості індивіда не тільки виявляються, а й розвиваються. Вони стали своєрідним фундаментом феномену діяльнісного підходу в педагогічній теорії і практиці освітнього процесу. Ідея значення діяльності

в навчанні знаходить місце в працях Я. Коменського, який вважав, що дитина привчається до діяльності через діяльність. Ф. Фребель підкреслював можливості людини розвиватися у процесі її діяльності. Наведені вище ідеї набули розвитку в працях К. Ушинського.

Діяльнісний підхід як психолого-педагогічне явище розглядається в працях українських науковців Г. Атанова, І. Беха, Л. Зайцевої, Н. Гузій, Г. Іванюк, В. Лозової, Т. Севустьяненко, Б. Сусь, М. Шут, а також в працях О. Бондаревської, І. Зимньої, Т. Стефановської, В. Серікова, С. Якиманської та інших.

Достатньо доступно, на нашу думку, тлумачить сутність діяльнісного підходу до навчання І. Зимня. Вона вважає, що засвоєння знань відбувається одночасно із засвоєнням способу дій [2].

Своєрідне бачення сутності діяльнісного підходу пропонує Г. Атанов. Діяльнісний підхід він розглядає як навчання діяльності. Під діяльністю розуміється саме навчальна діяльність, яка охоплює всі відомі у педагогіці способи організації і активізації навчального процесу [1, с. 160]. Дещо інше бачення сутності діяльнісного підходу до його місця в дидактиці у Б. Сусь та М. Шут. Вони підтверджують зв'язок діяльнісного підходу з навчальною діяльністю, зазначаючи, що навчання – це також діяльність, але вони не поділяють положення, що діяльнісний підхід – це «навчання діяльності», бо за такого тлумачення закладається невизначеність у розумінні цього терміна, оскільки не зрозуміло, про яку саме діяльність йдеться. Діяльнісний підхід в навчальному процесі вчені розглядають як ефективний спосіб забезпечення набуття знань, що відзначаються дієвістю і є основою компетент-

ності особистості [5, с. 5–8]. Розкриваючи сутність діяльнісного підходу, А. Реан наголошує на важливості його визнання як основної парадигми теорії навчання. Бачення науковця базується на тому, що цей підхід «орієнтує не на зміст готових структур свідомості, а на процес, в якому вони виникають і, як наслідок, приводять до глибшого розуміння їх природи» [3, с. 175].

Отже, аналіз літературних джерел свідчить про те, що проблемі реалізації діяльнісного підходу в навчанні приділялась велика увага. Більшість розглянутих праць мають загальнопедагогічний характер. Вони є підґрунтям для розгляду проблеми, що стосується реалізації діяльнісного підходу у процесі вивчення конкретних дисциплін, що потребує подальшого дослідження.

Мета статті – обґрунтувати сутності діяльнісного підходу; визначити дидактичні умови та основні компоненти пізнавальної діяльності студентів; розглянути взаємозв'язок діяльнісного і компетентнісного підходів; розробити технологічні моделі реалізації діялісно-компетентнісного підходу під час формування пізнавальної діяльності і підготовки вчителів іно-

земної мови; розкрити поняття «технологічна модель».

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «модель» ми розуміємо систему засобів, які спрямовані на певний об'єкт. Об'єктом може виступати процес, явище, особистість тощо. У нашому дослідженні об'єктом є процес підготовки вчителя іноземної мови. Зміст навчальних дисциплін, форми, методи, засоби, принципи, підходи, є окремими гранями об'єкта. В такому разі ми акцентуємо увагу на формуванні пізнавальної діяльності в контексті діялісного підходу.

Основна ідея діялісного підходу у нашому дослідженні пов'язана із діяльністю як засобом становлення і розвитку суб'єкта.

Передбачаючи організацію самого процесу навчання як організацію і керування навчальною діяльністю студентів, діялісний підхід означає переорієнтацію цього процесу на постановку і самостійне розв'язання ними конкретних навчальних завдань (пізнавальних, дослідницьких, перетворювальних, проектних тощо).

Особливість реалізації діялісного підходу в навчанні іноземної мови полягає в тому, що сам

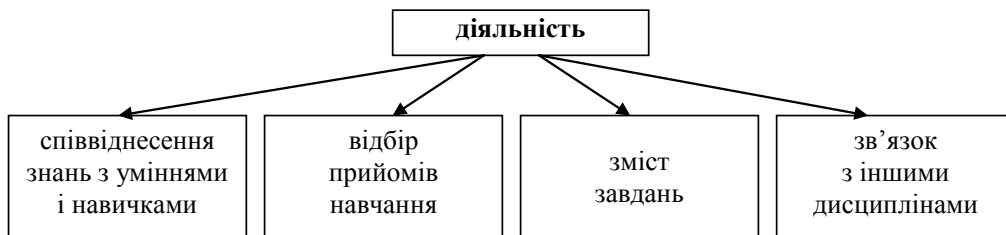

Рис. 1. Діяльність навчання

Рис. 2. Основні параметри спілкування

процес оволодіння мовою є своєрідною моделлю спілкування. Діяльність в такому разі підпорядковує собі всі аспекти навчання (рис. 1).

У реалізації діяльнісного підходу головним є орієнтованість навчального процесу на розвиток практичних умінь володіння мовою як засобом спілкування в різноманітних життєвих ситуаціях залежно від мети спілкування. Вся організація навчального процесу повинна відтворювати про-

цес моделювання принципово важливих параметрів спілкування (рис. 2).

Основою діяльнісного підходу є діяльність, що спрямовується на певний предмет, оскільки виникає в цьому потреба. В нашому дослідженні предметом є процес вивчення фахових дисциплін та навчальна педагогічна практика. Це викликає потребу в знаннях, вміннях і навичках, необхідних для вчителя іноземної мови. Потреба

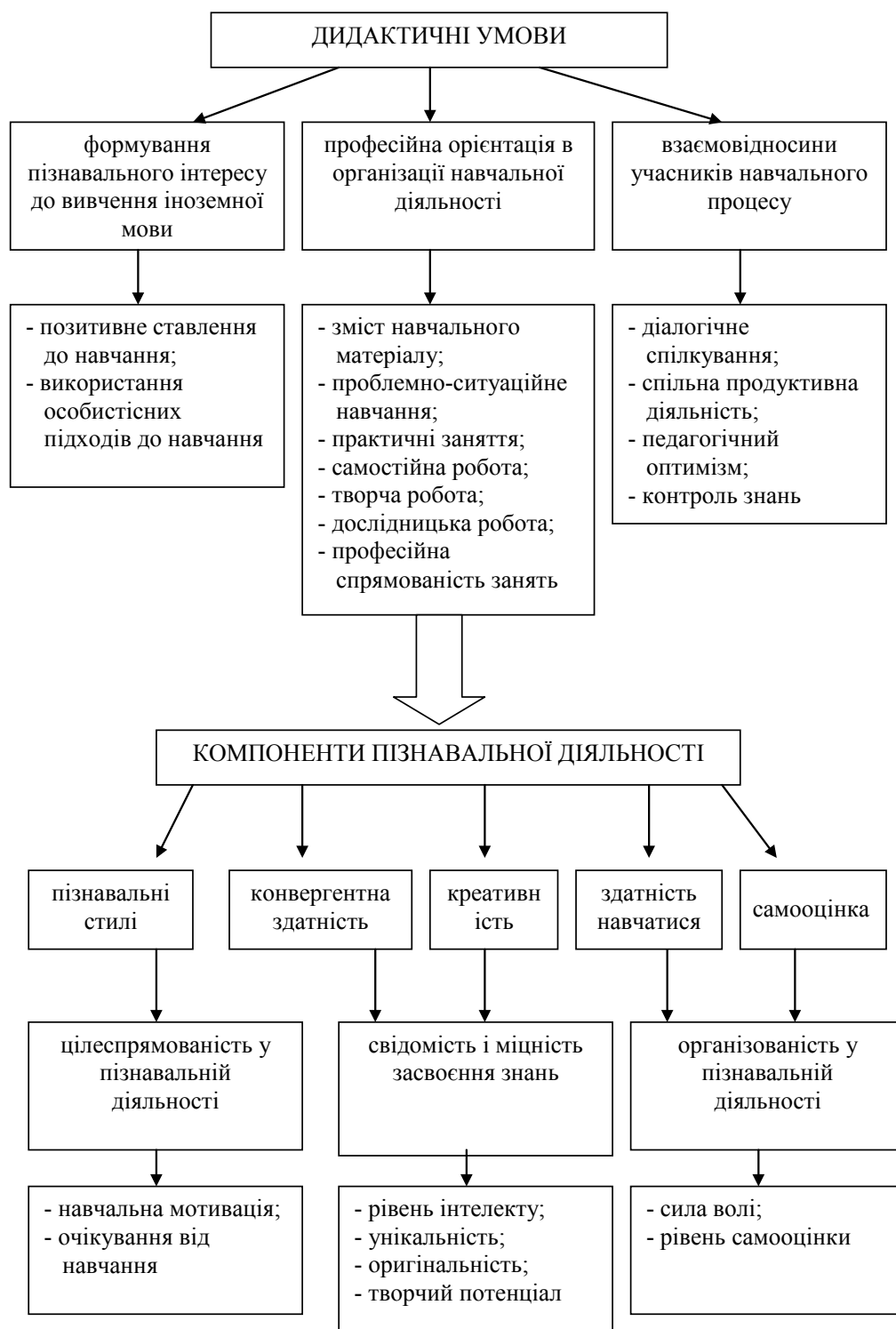

Рис. 3. Дидактичні умови формування пізнавальної діяльності

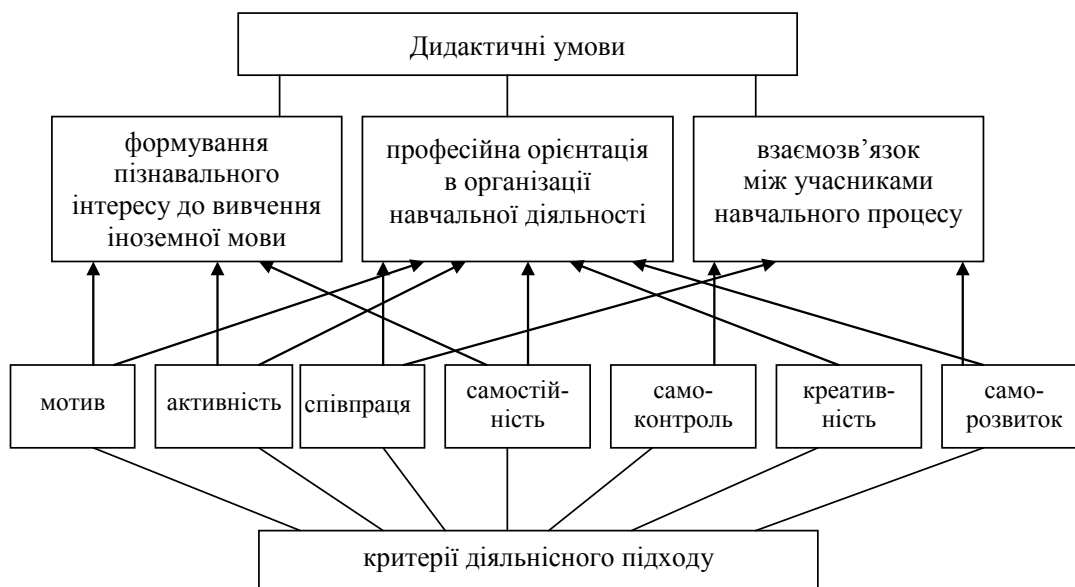

Рис. 4. Взаємозв'язок критеріїв діяльнісного підходу з дидактичними умовами формування пізнавальної діяльності

проявляється у мотивах, в яких конкретизується мета – формування професійної компетентності майбутнього вчителя, яка включає в себе: мовну, мовленнєву, комунікативну, діяльнісну, лінгвокраїнознавчу, методичну, мотиваційну, навчальну.

Основою формування названих компетентностей є пізнавальна діяльність студентів.

Щоб простежити співвіднесення процесу формування вказаних компетентностей з процесом розвитку пізнавальної діяльності студентів, було обґрунтовано дидактичні умови формування пізнавальної діяльності, визначено її основні компоненти, що представляємо у вигляді рис. 3.

Окреслені компоненти пізнавальної діяльності проявляються у конвергентній здатності, креативності, здатності навчатися, самооцінюванні тощо. Дидактичними завданнями процесу навчання є не тільки ознайомлення студентів з основним змістом, принципами, закономірностями, ідеями, а й спрямування міркувань студентів на подальшу самостійну роботу.

Отже, постає проблема, як побудувати заняття, щоб вирішити поставлені завдання, тобто формувати пізнавальну діяльність, що є основною процесу навчання.

Одним із ефективних шляхів розв'язання поставлених завдань є впровадження у навчальний процес діяльнісного підходу.

Спостереження показує, що між дидактичними умовами формування пізнавальної діяльності студентів та критеріями діяльнісного підходу є зв'язок, який проявляється у навчальному процесі.

Це представляємо у вигляді схеми (рис. 4).

Все вищеозначене підводить до висновку, що у навчальному процесі можна виділити окремі, але взаємозв'язані компоненти, які, перебуваючи у взаємозв'язку один з одним, забезпечують розв'язання поставленої проблеми.

Ми розробили схему реалізації діяльнісного підходу у процесі формування пізнавальної діяльності студентів під час навчання іноземної мови (рис. 5).

Простежимо за схемою процесу реалізації діяльнісного підходу в навчанні іноземної мови.

Вихідною точкою у цьому процесі є діяльність, яка спрямовується на предмет. У нашому дослідженні предметом є вивчення фахових дисциплін і педагогічна практика студентів. На занятті як предмет визначаємо тему заняття.

Для розкриття теми є потреба, а саме: потреба у знаннях, уміннях і навичках. За допомогою бесіди з'ясуємо, які саме знання необхідні для розкриття теми заняття. Часто в такому тазі успішно спрацьовує методичний прийом: студенти креслять табличку із трьох граф: «Знаю, хочу знати, дізнався». Цей прийом сприяє забезпеченню уваги впродовж заняття.

Для розкриття теми є потреба, а саме: потреба у знаннях, уміннях і навичках. За допомогою бесіди з'ясуємо, які саме знання необхідні для розкриття теми заняття. Часто в такому тазі успішно спрацьовує методичний прийом: студенти креслять табличку із трьох граф: «Знаю, хочу знати, дізнався». Цей прийом сприяє забезпеченню уваги впродовж заняття.

Наступний етап: потреба викликається мотивом, в якому «викристалізується» конкретна мета. Усвідомлена мета породжує активність, яка спрямовується на застосування відповідних методів, прийомів, засобів реалізації поставленої мети. Співпраця викладача і студентів сприяє залученню до діяльності студентів різного рівня підготовки.

Збудження у студентів активності і застосування ефективних методів, прийомів та засобів навчання формує у студентів пізнавальну діяльність, що є умовою розвитку самостійності, самоудосконалення як ознака формування мобільності у майбутніх фахівців.

Для визначення ефективності впровадження діяльнісного підходу у процес формування пізна-

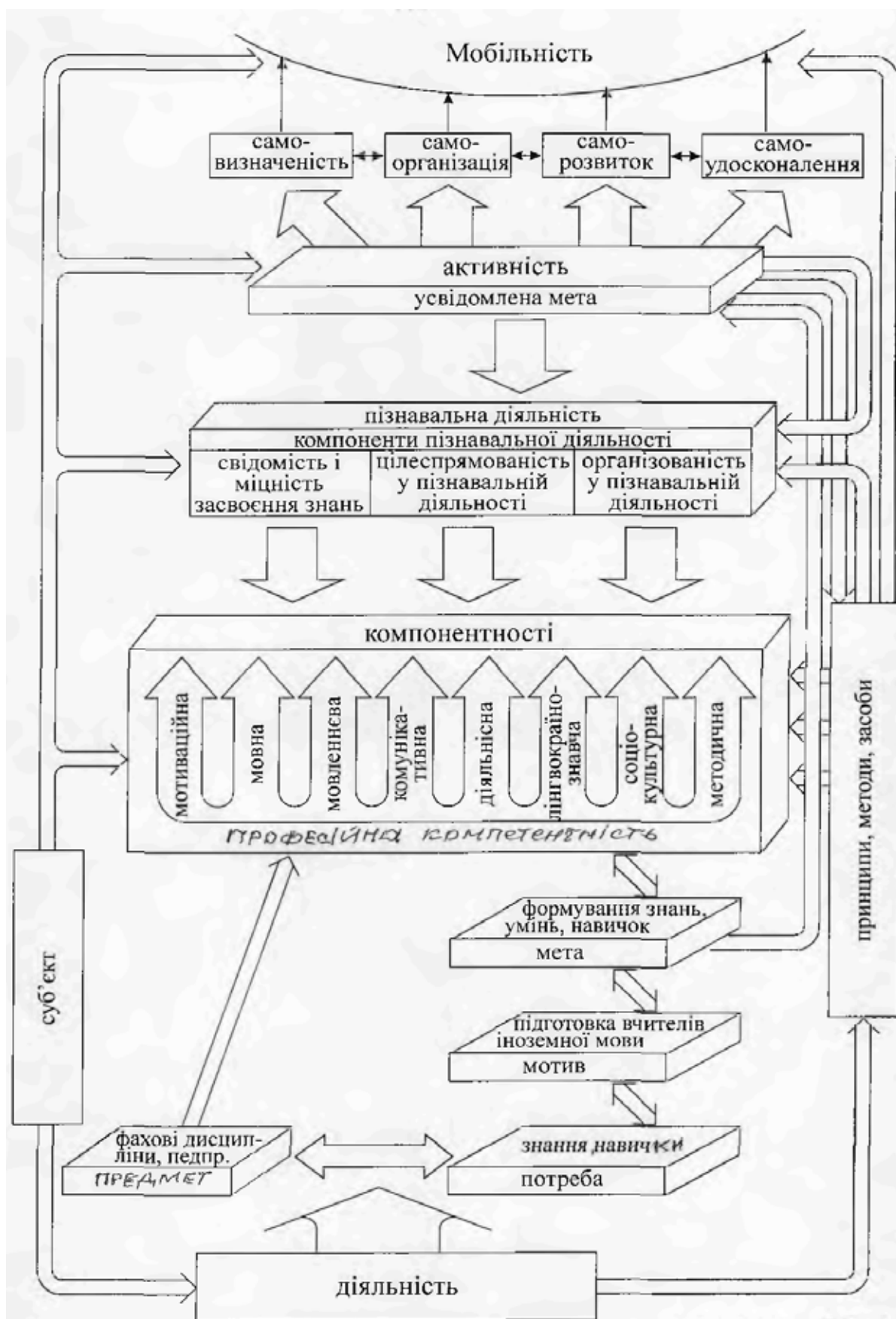

Рис. 5. Реалізація діяльнісного підходу в процесі підготовки вчителя іноземної мови

КОМПОНЕНТИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ І РІВНІ ЇХ РОЗВИТКУ

Свідомість і міцність засвоєних знань	Цілеспрямованість у пізнавальній діяльності	Організованість у пізнавальній діяльності	Рівні розвитку
<i>рівень інтелекту, оригінальність, унікальність, творчий потенціал</i>	<i>навчальна мотивація, очікування від навчання</i>	<i>сила волі, рівень самооцінки</i>	
Низький рівень інтелекту: теоретичні знання мають уривчастий характер. Вміння брати участь у нескладній розмові. Допускаються помилки: знання використовують під час розв'язання завдань репродуктивного типу.	Пасивність під час занять. Нерозуміння вивченого. Серед мотивів переважають «позиція студента» і «зовнішня мотивація». Провідний стимул – похвала.	Вольові зусилля нестійкі, ініціатива і самоконтроль відсутні, навчальна діяльність постійно коригується викладачем. Низький рівень самооцінки.	Репродуктивний рівень ↓
Середній рівень інтелекту: студент, спроможний переносити знання в нові ситуації, аргументує власні підходи. Вміє спілкуватися, складати зв'язні повідомлення, висловлювати свою думку, студент вільно оперує знаннями і може застосовувати їх у практичній діяльності.	Розуміння зв'язку між різними розділами предмета, часткова зацікавленість предметом вивчення. Мотивація до навчання виражається у спілкуванні («комунікативна») та емоційному задоволенні від навчання. Задоволення в межах провідної діяльності, що стосується певної роботи під час занять.	Вольові зусилля та ініціатива проявляються за наявності стимулів, самоконтроль застосовується нерегулярно. Навчальна діяльність потребує корекції викладачем. Середній рівень самооцінки.	Евристичний рівень ↓
Високий рівень інтелекту: досконале знання та розуміння понятійного апарату будь-якої теми. Високий рівень творчого застосування знань під час розв'язання дослідницького характеру.	Очікування збігаються із змістом матеріалу. «Пізнавальна мотивація» має місце в усіх випадках, відкрито виражається потреба, бажання дізнатися щось нове, користуватись набутими знаннями. Самоаналіз, мотивація «само-розвитку» в навчальній діяльності, інтелектуальний розвиток високий, адекватні професійні амбіції («мотив досягнення»).	Вольові зусилля та ініціатива сталі, регулярно застосовується самоконтроль, діяльність спрямована на досягнення пізнавальних цілей. Високий рівень самооцінки.	Креативний рівень

альної діяльності були розроблені рівні розвитку основних компонентів пізнавальної діяльності, які представляємо у табл. 1.

Для перевірки ефективності застосування запропонованої моделі реалізації діяльнісного підходу в процесі формування пізнавальної діяльності студентів проводились зрізи знань, анкетування, опитування студентів.

Виконання завдань, запропонованих студентам, оцінювалися за п'ятибальною шкалою. Отримані результати узагальнювалися.

Виявилось, що високому (креативному) рівню розвитку пізнавальної діяльності студентів експериментальних груп відповідає 35,6%, середньому (евристичному) – 57,2% і низькому (репродуктивному) – 7,2%. У контрольних групах високому (креативному) рівню розвитку відповідає 11,3%, середньому (евристичному) – 27,1%, низькому (репродуктивному) – 61,6%.

Висновки. Отже, результати дослідження дозволяють стверджувати, що реалізовані

напрями роботи забезпечують підвищення рівня сформованості пізнавальної діяльності.

Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів проблеми формування пізнавальної діяльності. Науковий інтерес представляє вивчення питань, пов'язаних з віковими та індивідуальними особливостями тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Атанов Г.А. Деятельностный подход в обучении. Донецк : ЕАИ-прес, 2001. С. 160.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учебник для вузов. Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. Москва : Логос, 2003. 384 с.
3. Реан А.А., Бордовская Н.В., Розум С.И. Психология и педагогика. Санкт-Петербург : Питер, 2000. С. 175.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Москва : Педагогика, 1989. Т. II. 326 с.
5. Сусь Б.А., Шут М.І. Діяльнісний підхід як ефективний спосіб забезпечення дієвості знань. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Бердянськ, 2007. № 4. С. 5–8.